

ODAM DNKSI SUD-BIOLOGIK EKSPERTIZASIGA ANONIM TARZDA MUROJAAT QILISH TARTIBI

Qalandarov Og'abek Gennadiy o'g'li

Adliya vazirligi huzuridagi X.Sulaymonova nomidagi Respublika
sud ekspertiza markazi. Xorazm viloyat bo'limi Odam DNKsi sud
biologik ekspertizasi laboratoriyasi eksperti, 3-darajali yurist.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20373360>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2026

Accepted: 21st May 2026

Published: 25th May 2026

KEYWORDS

ABSTRACT

XXI asrda genetika va molekulyar biologiya sohasining rivojlanishi natijasida DNK ekspertizasi sud-huquq tizimining eng muhim ilmiy vositalaridan biriga aylandi. Hozirgi kunda DNK tahlili orqali shaxsni aniqlash ehtimoli juda yuqori aniqlikda amalga oshirilmoqda. Shu sababli sud-biologik ekspertiza jinoyatlarni tergov qilish, qarindoshlikni aniqlash, bedarak yo'qolgan shaxslarni topish hamda fuqarolik ishlari bo'yicha nizolarni hal etishda keng qo'llanilmoqda.

Kirish

Biroq DNK ma'lumotlari insonning eng maxfiy biologik axboroti hisoblangani sababli ko'plab fuqarolar ekspertiza jarayonida shaxsiy ma'lumotlar himoyasi masalasiga alohida e'tibor qaratadilar. Ayniqsa, ayrim shaxslar DNK ekspertizasidan anonim tarzda foydalanish imkoniyatlari bilan qiziqishadi. Mazkur maqolada odam DNKsi sud-biologik ekspertizasiga anonim tarzda murojaat qilishning huquqiy asoslari, amaliy tartibi, cheklovlari va xalqaro tajriba masalalari tahlil qilinadi.

DNK ekspertizasi tushunchasi va uning ahamiyati

DNK (dezoksiribonuklein kislota) — inson organizmidagi irsiy axborotni saqlovchi molekula hisoblanadi. Har bir insonning DNK tuzilishi o'ziga xos bo'lib, aynan shu xususiyat sud-biologik ekspertizada identifikatsiya vositasi sifatida qo'llaniladi.

Sud-biologik DNK ekspertizasi quyidagi maqsadlarda o'tkaziladi:

- biologik izlar orqali jinoyatchini aniqlash;
- otalik yoki onalikni belgilash;
- qarindoshlik darajasini aniqlash;
- noma'lum jasadlarni identifikatsiya qilish;
- bedarak yo'qolgan shaxslarni aniqlash;
- zo'ravonlik va jinsiy jinoyatlar bo'yicha dalillarni tekshirish;
- migratsiya va meros ishlari bo'yicha huquqiy nizolarni hal etish.

Amaliyotda DNK tahlili uchun asosan quyidagi biologik namunalar olinadi:

- qon;
- so'lak;
- soch ildizi qismi bilan;
- teri hujayralari;
- tirnoq;
- sperma;
- suyak yoki tish namunasi.

Biroq tirik shaxsga nisbatan odatda qon yoki so'lak namunasi olinadi. Hozirgi kunda DNK tadqiqotlari anonim tarzda o'tkazilganda turli xil biomaterial tashuvchilarini ham taqdim etish mumkin. Jumladan, tish cho'tkasi, sigaret qoldig'i hamda boshqa biologik iz saqlovchi predmetlar orqali DNK tahlili o'tkazilishi mumkin. Zamonaviy PCR (Polymerase Chain Reaction) texnologiyasi yordamida juda kichik biologik izlardan ham genetik profil olish mumkin.

Anonim DNK ekspertizasi tushunchasi

Anonim DNK ekspertizasi — bu fuqaroning o'z shaxsiga oid ma'lumotlarni to'liq oshkor qilmagan holda biologik tekshiruvdan o'tishidir. Bunda ekspertiza topshirayotgan shaxs laboratoriyaga pasport ma'lumotlarini to'liq taqdim etmasligi yoki haqiqiy ism-familiyasi o'rniga maxsus identifikatsion koddan foydalanishi mumkin.

Mazkur amaliyot asosan shaxsiy maqsadlardagi genetik tekshiruvlarda uchraydi. Jumladan, shaxs:

- otalik yoki qarindoshlik bo'yicha shubhalarni aniqlash;
- oilaviy sir saqlanishini ta'minlash;
- psixologik bosimdan qochish;
- ma'lumotlar oshkor bo'lishidan xavotirlanish kabi sabablar bilan anonim tarzda murojaat qilishi mumkin.

Genetik ma'lumot insonning biologik "pasporti" hisoblanadi. Chunki DNK tarkibida nafaqat shaxsning o'zi, balki uning qarindoshlari haqida ham irsiy axborot mavjud bo'ladi. Shu sababli ko'plab davlatlarda DNK ma'lumotlari maxsus himoyalangan shaxsiy ma'lumot sifatida e'tirof etiladi.

Amaliyotda anonim murojaatlar ayrim hollarda uchinchi shaxs orqali amalga oshirilishi mumkin. Masalan, biologik namuna:

- advokat;
- ishonchli vakil;
- tibbiy xodim;
- yoki kuryer xizmatlari orqali laboratoriyaga yetkazilishi ehtimoli mavjud.

Bu usul ko'proq shaxsiy va norasmiy DNK tekshiruvlarida qo'llaniladi. Biroq sud ekspertizasida bunday tartib cheklangan hisoblanadi. Chunki sud organlari biologik namunaning aynan qaysi shaxsga tegishli ekanligini ishonchli tasdiqlashni talab qiladi.

Shaxsiy maqsadlar uchun ekspertiza

Agar DNK tahlili:

- faqat shaxsiy ma'lumot olish;
- oilaviy shubhani tekshirish;
- norasmiy qarindoshlikni aniqlash;
- genealogik tadqiqotlar uchun o'tkazilsa, ayrim laboratoriyalar anonim tartibda xizmat ko'rsatishi mumkin.

Bunday natijalar odatda:

- informatsion xarakterga ega bo'ladi;
- sudda mustaqil dalil sifatida qabul qilinmaydi.

Anonim ekspertizaning afzalliklari

1. Shaxsiy hayot daxlsizligi

Fuqarolar o'z biologik ma'lumotlari oshkor bo'lishidan xavotir olmaydi.

2. Psixologik qulaylik

Oilaviy yoki shaxsiy masalalarda inson o'zini erkinroq his qiladi.

3. Maxfiy tekshiruv imkoniyati

Shaxs muammoni sudga olib chiqmasdan avval shaxsiy tekshiruv o'tkazishi mumkin.

Anonim ekspertizaning kamchiliklari

1. Sudda dalil sifatida cheklanishi

To'liq anonim ekspertiza ko'pincha sud tomonidan mustaqil dalil sifatida qabul qilinmaydi.

2. Shaxsni identifikatsiya qilish muammosi

Kim namunani topshirgani aniq bo'lmasligi mumkin.

3. Soxtalashtirish xavfi

Begona biologik material topshirilishi ehtimoli mavjud.

Xulosa

Odam DNKsi sud-biologik ekspertizasiga anonim tarzda murojaat qilish masalasi biologik axborot xavfsizligi va inson huquqlarini ta'minlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy laboratoriyalar shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning turli mexanizmlarini qo'llayotgan bo'lsa-da, sud ekspertisasi jarayonida shaxsni identifikatsiya qilish talabi saqlanib qolmoqda.

Shaxsiy maqsadlarda anonim DNK tahlili imkoniyati mavjud bo'lishi mumkin, biroq sud-huquqiy munosabatlarda ekspertiza natijalarining yuridik kuchga ega bo'lishi uchun protsessual talablar bajarilishi shart. Shu bois fuqarolar DNK ekspertizasiga murojaat qilishdan oldin uning maqsadi, huquqiy oqibatlari va maxfiylik darajasi bilan batafsil tanishib chiqishlari maqsadga muvofiqdir.